

GROOT UITSTELNUMMER

GEEN STATIEGELD
Een zeer fijne dubbel gebede
JONGE JENEVER
extra licht en tintelfris
Erven Lucas Bols, Amsterdam
't LOOTSJE

Tijdschrift voor Directieve
Therapie *

voorheen MBNGCC
jrg.1 nr.6 september 1973

TIJD CRISIS VOOR DIRECTIEVE THERAPIE 1ste jrg nr 6

redactie:
als vroeger

Inhoud september(?) 1973

e eindredacteur	Tengeleide	1
D.N. Oudshoorn	Zakelijke mededeling - een hartelijk woord- directieve therapie met kinderen en adoles- centen- consultatie aan derden	2
C.P.van der Velden	motivatietechniek- schuld en boete- gedicht - zakelijke mededeling - verkoop- technieken	6
. Van Dyck	et ego van Freud	3

. 1 : de eindredactie

TEN GELEIDE

Zelden was de titel van een aflevering meer toepasselijk dan de huidige. Zowel de redactie van dit tijdschrift als het Belgische ministerie van landsverdediging heeft zich de achterliggende tijd diepgaand beziggehouden met het vraagstuk: "komt van uitstel afstel?"

In dit stadium zijn we in staat om het bijna definitieve antwoord hierop te geven, respectievelijk: "neen en ja." Hierdoor is situatie een stuk duidelijker geworden voor alle betrokkenen. Als niet onaardige bijverdienste hebben twee redacteurs bovendien elk een liter jenever verdiend dank zij het feit dat ze sinds september geen kopij meer hebben ingediend. We kunnen dus alleen maar concluderen dat iedereen er weer beter van is geworden, een uitkomst geheel volgens de regels van de directieve therapie.

De eindredactie

6.11 zakelijke mededeling, van onze militaire medewerker.
(reservist)

reseltnpsychiater Oudshoorn(39.06.29.280) heeft een stukje voor dit tijdschrift in voorbereiding over de behandeling van een kleine dertig dplsldhoofdpijnlijders in 1970. Hiertoe heeft hij deze mensen een vragenlijstje toegestuurd. De antwoorden komen geleidelijk binnen. De reseltnpsychiater Oudshoorn hoopt zijn artikeltje voor de zevende aflevering van het TDT gereed te krijgen.

6.12 een hartelijk woord, van onze agrarische medewerker.

boer Oudshoorn, die zojuist zijn boerderij heeft opgekalefaterd en de pannetjes weer op zijn varkensstal gelegd, spreekt mede namens de bond van plattelandspsychiaters, de christelijke bond van dorpsgekkengenezers en de christelijk gereformeerde federatie van veekonsulenten de oprecht gemeente hoop uit dat onze beste vriend en medewerker van der Velden speedig zijn pannetjes weer op zijn dak zal hebben gelegd en snel door Rinkeldekinkelder (vrijgemaakt) zal worden opgekalefaterd.

6.2k direktieve therapie met kinderen en adolescenten.

Een 16 jr onzekre jongeman, beetje spichtig, wat feminiene gebaartjes, wenst zichzelf als meisje in de armen van een stevige Turk, krijgt bij zulke fantasieën ereksies, maar wil beslist geen homoseksueel zijn of worden. Hij heeft sporadies een homoseksuele droom. Hij is een nakomertje van gereformeerden huize, zijn ouders krijgen al bijna AOW. P wordt ervaren als een sarkastiese, over zijn hart klagende man, moeder behandelt hem als een kleuter. Hij heeft op school naarstig geprobeerd een meisje aan de haak te slaan, maar ze lachen hem slechts uit en pesten hem tenslotte zelfs van de mavo af, zodat hij -als ik hem voor het eerst zie- jongste bediende op een kantoor is geworden.

Hij vertelt me dan van een geheime relatie met een meisje (want door haar ouders niet toegestaan), met wie hij wel vrijt, maar zonder seksueel opgewonden te geraken. Als hij daarentegen een man gezien heeft, dan masturbeert hij s'avonds met de fantasie als een meisje (ergo zonder penisbezit) door die figuur genomen te worden. Ik reageer tamelijk lakoniek, dat daar mijns inziens weinig bezwaar tegen is. Prompt zegt hij dat hij mij al van top tot teen heeft opgenomen (wat me niet ontgaan was) waarop ik vraag wat daar voor bijzonders aan is. "Waarom zou je niet geïnteresseerd zijn in hoe een man gebouwd is?"

vervolg
6.2k

Hij is even uit het veld geslagen, maar persisteert dan over zijn seksuele gevoelens ten opzichte van mannen. Ik zeg: "als je homoseksueel bent, wat dan nog?" Hiermee is deze kant van de zaak voorlopig afgesneden, nu ik immers noch met afschuw etc, noch met belangstelling reageer. Ik vraag hem wat hij denkt dat er nog meer met hem aan de hand is. Hij vertelt hoe hij zichzelf altijd met van die supermannen pleegt te vergelijken en er dan naar zijn smaak bekaaid van afkomt. Ik beaam het volmondig. Hij gaat onmiddellijk protesteren: hij heeft meer haar op zijn benen dan zijn vader! Ik antwoord: "je benen zijn misschien goed, maar de rest..." Hij schept dan op over zijn baardgroei. Ik laat blijken niet onder de indruk te zijn. In deze trant gaan we verder. De volgende maal is hij in zijn gedragingen veel jongensachtiger, stoer, hij heeft zich opgegeven voor zwemles, gaat roeien (sic!) en vertelt bravoerverhalen over zijn meisje Cora, bij wie hij voor het eerst een ereksie kreeg toen hij met haar vrijde. De keer daarop is hij chagrijnig; hij had verwacht nu wel afschuw van mannen te hebben en heteroseksuele fantasieën bij het masturberen. Ik spreek als mijn indruk uit, dat hij niet tegen mannen opkan. Hij protesteert. Ik vertel hem dat ik van een homoseksueel geen heteroseksueel kan maken, maar dat hij misschien wel andere masturbatiefantasieën kan krijgen. Ik stel hem dan voor om in het vervolg áktieve hs-fantasieën te krijgen en zodoende zijn stoere partner op de knieën te brengen en zo mogelijk alle vier de hoeken van de kamer te laten zien. (een geliefkoosde bezigheid voor stoere rotterdammers) De volgende maal is hij laaiend entosiaast - mijn voorstel (eigenlijk een suggestie à la Erickson) heeft goed gewerkt, het was precies gegaan zoals ik had gesuggereerd. Bovendien meende hij dat ik wel zou bedoelen dat hij zichzelf ook met Cora zou gaan fantaseren, welnu, dat had hij eenmaal gedaan en het was hem uitstekend gelukt! Hij is een stuk zelfverzekerder en jongensachtiger. Ik houd echter de eerdere aanwijzing overeind. Daarbij blijf ik milde (nou ja) narcistische krenkingen gebruiken. Anderzijds is het wel zo dat ik belangstellend informeer naar het zwemmen, en er wordt ook over de familie en het werk wat gepraat in die zin dat ik geen "diepe" problemen aansnijdt, maar stukjes assertief gedrag naar voren haal (zonder te vissen) en bekrachtig. In het meest recente uur (na een periode van drie weken) gaat het op de meeste fronten goed, zelfs kreeg hij van twee kanten te horen dat meisjes vinden dat hij veel sex-appeal heeft. Maar de kracht van mijn suggestie neemt enigszins af: het lukt nog wel, maar hij beleeft het niet zo intens als hij zou wensen.

vervolg
6.2k

Ik kies in grote lijnen het stramien van het eerste uur uit. Zo bespreek ik allereerst dat het mogelijk is dat hij homoseksueel wordt, zonder dat ik daar per se iets aan ga veranderen, dat ik een weinig gespannen homoseksueel verkieslijk acht ten opzichte van een erg problematische heteroseksueel. Ik las een stukje voorlichting in, tracht de morele bezwaren te verkleinen en definiëer dan het probleem als een keuze die hij nú nog niet echt kan maken. Terwijl hij eerst nogal van zijn stuk was gebracht, is hij ineens weer helemaal betrokken op mijn woorden. Ik zeg dan (zie TDT-R.vDijck) dat hij geen keuze kan maken, maar natuurlijk wèl een klein stapje op proef kan doen in hetzij de ene hetzij de andere richting. Hij kiest de heteroseksuele richting. Ik suggereer dan de fantasie dat hij een stoere man op de knieën dwingt, om hem op het moment suprème, of liever gezegd: vlak er vóór, met een kreet van afschuw en een triomfantelijke lach in de hoek te trappen. Hij vindt het uitstekend, maar wat moet hij dan? Ik stel voor dat hij dan zonder fantaseren klaarkomt, maar dat bevalt hem niet. Hij oppert de mogelijkheid dan een vrouw voor zijn geestesoog te halen. Ik geef hem dan de aanwijzing om met die vrouw tot een klimaks te komen, terwijl die kerel in de hoek het toekijken heeft. Mijn klient is zeer tevreden, en het zou me verbazen als dit niet zou gelukken.

Onder "gelukken" versta ik niet beslist dat hij een ongekompliceerde heteroseksueel wordt. Ik weet werkelijk niet hoe hij tenslotte zal uitkomen, maar hij hoeft in ieder geval niet meer zijn penis zonder slag of stoot in te leveren, noch letterlijk noch overdrachtelijk. Ik zit toch met vraagtekens. Graag jullie commentaar en zo mogelijk advies.

6.555 konsultatie aan derden

Een vrouw, gehuwd met een zeeman op de grote vaart, heeft problemen met haar twee kinderen, leeft in voortdurende twijfel, schuld en angst of ze het wel goed doet, en wendt zich tot ons MOR. Ze blijkt enigkind te zijn en nog met handen en voeten gebonden aan haar ouders. Ze heeft zeker tweemaal daags contact met hun, vraagt voor álles hun raad, maar beklagt zich anderzijds dat ze door hun nog als een kind wordt behandeld. Ze mist haar man (die meestal op zee zit) omdat die zich minder van haar ouders aantrekt.

Ik zag een afnavelingsproces aangewezen als eerste stap en adviseerde de psw (volgens het beproefde recept) om moeder te stimuleren om uitvoerig alle positieve gevoelens ten aanzien van de ouders te ventileren. Het effect is onmiddellijk: ze formuleert steeds gedegener kritiek en zeer steekhoudend, terwijl onze medewerker niet anders doet dan af en toe het standpunt van de ouders uit te spreken. Er komt een ontwikkeling in de richting van autonomie: bv verdedigt ze tegenover haar vader

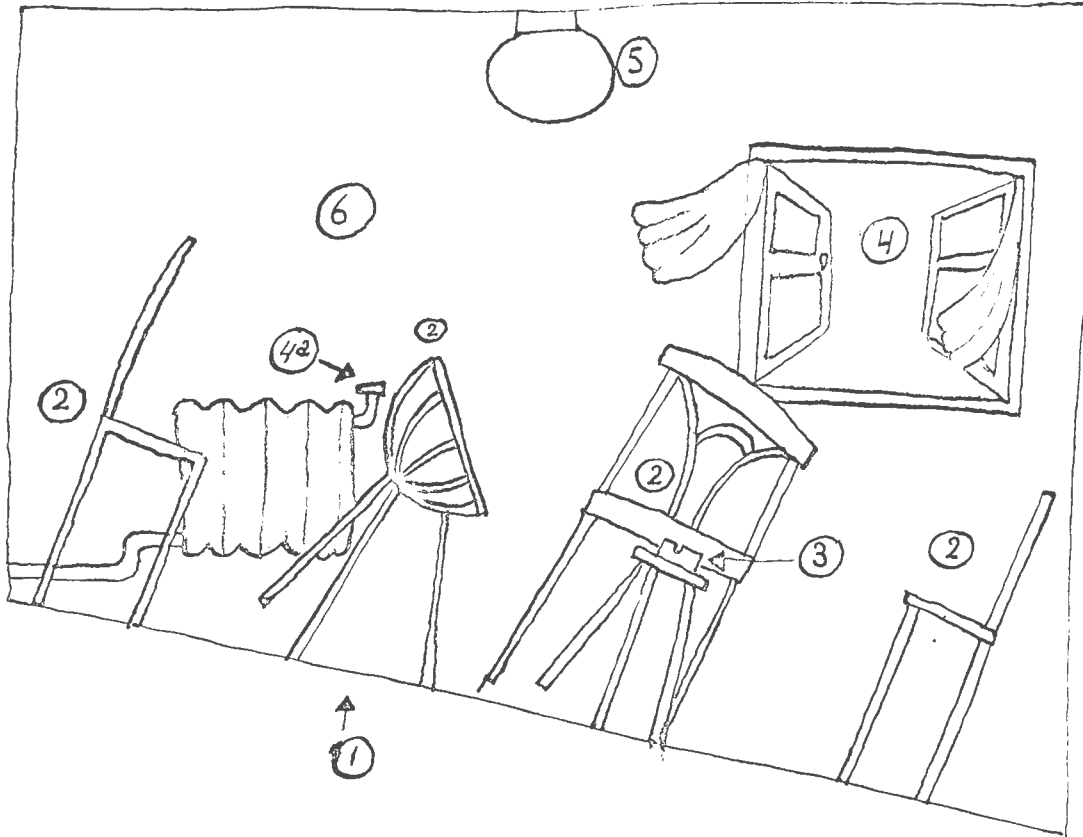
6.555
vervolg

de verhuisplannen van haar echtgenoot, terwijl haar vader vierkant tegen is en woedend wordt. Ze is zeker van plan zich daardoor niet van haar stuk te laten brengen. Er is iets van een depressie zichtbaar, door de ontgoocheling wat betreft haar ouders, nu ze (door dat de ban gebroken is) hun tekortkomingen heel scherp ziet. Onze psw (daarvoor gewaarschuwd) reageert niet met kip ik heb je of zoiets, maar blijft haar uitdrukkelijk vragen om positieve dingen tegen haar vader te zeggen. Hij bagatelliseert haar kritiek net voldoende dat ze geen schuldgevoel krijgt. Het lukt haar geen enkele maal om iets aardigs tegen haar vader te zeggen, integendeel komt het tot enkele zeer verhelde- rende conflicten. Ze haalt er nu haar schouders over op en zegt dat haar ouders toch niet te veranderen zijn. Ze twijfelt ook nog wel eens aan zichzelf, maar me dunkt dat "mag" nog wel na drie gesprekken...

6.6. Motivatietechniek: Inrichting spreekkamer

De hieronder beschreven techniek heb ik niet van mezelf maar van Dick O., die, gewend als hij is zijn licht onder de korenmaat te houden, totnogtoe verzuimde deze techniek te expliciteren. Ik doe het nu maar in zijn plaats.

Doel van Inrichting spreekkamer is de zittingen alsmeede gehele therapie te bekorten door het toepassen van een "ordeal" dat nog slechts met moeite "benevolent" genoemd kan worden. Blijkens de inrichting van zijn spreekkamer

acht O. de techniek universeel toepasbaar. Wie niet over een spreekkamer als deze (zie afb.) beschikt, kan zijn bestaande spreekkamer middels enige eenvoudige ingrepen voor de toepassing van deze techniek geschikt maken. Essentieel zijn hierbij de volgende aspecten: een sterk hellende vloer (1), keukenstoelen of rotan tuinmeubels (2), een asbak waarin slechts plaats is voor één peuk (3), een open raam waardoor een "frisse wind" naar binnen waait - dit is de najaars- en wintertoepassing - (4), een radiator die op "uit" staat (4a), gangverlichting (5) en geheel kale wanden(6).

Hoewel het zeker mogelijk is varianten op deze inrichting te bedenken, het zal moeilijk zijn haar te overtreffen. Financiële consequenties heeft de toepassing van deze techniek niet. De particuliere verzekeringsmaatschappijen zijn zelfs wanneer de verzekerde in een dergelijke kamer behandeld wordt, steeds bereid het volle pond te betalen. Wat staat een algemene invoering van dit systeem nog in de weg?

"Deze schrijverij werkt bij mij erg inspirerend en stimulerend, ik geloof bij jullie ook. We moesten maar een forse en onaangename boete overeenkomen om dit alles gaande te houden."

(R.van Dijck, MBNGCC jrg 1 nr 2 p 3)

Dit Tijdschrift verschijnt eens per drie weken, volgens afspraak. Nu, 20 oktober 1973, moet geconstateerd worden dat het vorige nummer - nr 5 - bijna twee maanden geleden verscheen en vervolgens dat het verschijnen van nr 6 nog steeds quæstieus is. Nr 6, dat is: Het Groot Technieken-Nummer. Wie bedacht eigenlijk dat Groot Technieken-Nummer? R.van Dijck. Wie noemde de bijdrage van een der medewerkers over Verkooptechnieken ook alweer een "herkauwbijdrage"? R.van Dijck. Wie moest en zou per se het omslag voor nr 6 maken? Wie stal zowat het omslagstempel van de layout-redacteur? Nog steeds R.van Dijck. Wie zou over "gambieten" of iets anders onbegrijpelijk schrijven? Van Dijck. Wie schreef wat in de aanhef van dit stuk geciteerd wordt? Richard van Dijck.

We gaven hem, naar eigen recept, "the benefit of the doubt". We zochten naar ontlastende omstandigheden, factoren die zijn nalatigheid "begrijpelijk" zouden kunnen maken. We gebruikten voor dit doel, toen we niet anders meer konden, zelfs analytische categorieën. We overwogen zijn hypotheekaflossingen, zijn timmerwerkzaamheden. We besloten niet voorbij te gaan aan zijn privé-moeilijkheden, wetend dat die ons niet regarderen, begrijpend dat deze de prestaties nochtans beïnvloeden. Wat vonden we? Een wederspannige zoon, die zijn been stijf houdt als hij zijn broekje aanmoet. Niks meer.

Een riante villa in Oegstgeest, een verstandige en aantrekkelijke vrouw - die godbetert zelf nog het meeste verf- en timmerwerk verricht -, een literair begaafde dochter en een acrobatische zoon: dat is het "milieu" van R.van Dijck, dezelfde die zo graag mag verwijzen naar de "ecology of mind" van een of andere dolfijnenonderzoeker.

Wat is dan ten slotte te zijner ontlasting aan te voeren? Nu komt het: "zakelijke moeilijkheden".

Wat zijn dan die zakelijke moeilijkheden? Het tot diep in de nacht doorzakken - frieten en bier te over -, almaar ruinerend over de vraag waarom dr A en prof. B in hem niet hun meerdere erkennen, waarom hij niet de baas is van de psychiatrie in Leiden, waarom hij niet de baas is van de psychiatrie in het algemeen, waarom hij niet de baas is van Leiden in het algemeen. "Ik wil alleen maar prettig werken", luidt het excuus. Nu, als een "mind" zo'n "ecology" nodig heeft om prettig te kunnen werken, verbaast het niet meer wanneer de kopij niet op tijd of helemaal niet wordt ingeleverd!

Nochtans: Van Dijck heeft recht op de forse en onaangename boete waar hij op aandringt: 1 liter jonge jenever t.b.v. D.N.Oudshoorn en eenzelfde liter jonge jenever (liefst Bols) t.b.v. C.P.van der Velden. Inspireert en stimuleert!

6.14 gedicht (chinees)

ook h j de kinkelder zenuwarts
- f zeventig per zitting -
stond wel even te kijken van
het volkomen huwelijk
van v d velde n

wie niet

6.1. . Zakelijke mededeling: een leuk boek (zie R.5.1.1.)

1. Van Loghem Slaterus en Samsom lijken mij niet de meest aangewezen firma's om ons kostelijke boekje uit te geven. Hun produkten zijn steeds uitzonderlijk saai, zowel wat de vormgeving als wat de inhoud betreft. Bovendien zijn de uitgaafjes van deze firma's pretentius en duur. Omdat ik, ten minste voor mijzelf, niet van plan ben om in mijn leven aan meer dan één boek bij te dragen, wou ik het die éne keer maar meteen goed doen. Denk bijv. aan een uitgave door Thomas Rap, De Harmonie, of, aantrekkelijker nog, een uitgave in eigen beheer! De druk mag best offset zijn, als dat een beetje netjes gedaan wordt ziet het er ook goed uit. De prijs kan dan sympathiek blijven en we kiezen de vormgeving die we willen.
 2. Het boek hoort voorzien te worden van illustraties, strips, advertenties en opgaven. De lezer moet in de gelegenheid gesteld worden te toetsen of hij de hier en daar knap ingewikkelde stof begrepen heeft alsnee of hij in staat is het geleerde toe te passen. Denk hierbij aan multiple-choicevragen, invuloefeningen, "breinbrekers" en evt. een electrospeel, waarbij een lampje gaat branden wanneer men het goede antwoord geeft. (Mischien is een uitgave door Jumbo aan te raden.)
 3. Een "marxistische" vriend zei mij dat de beginselen der directieve therapie hem o.m. aanspraken vanwege het uitgangspunt "eerst veranderen, dan inzicht", wat helemaal in overeenstemming schijnt te zijn met de gezichtspunten van het dialectisch materialisme. Zelf begrijp ik van deze filosofie niet veel, maar wat ik wel begrijp is dat we goud kunnen verdienen wanneer we deze overeenstemming aantonen. Dat betekent dat heel maatschappijkritisch Nederland ons boekje gaat kopen! Dag Foudraine!, dag SPK!
 4. Ten slotte: Van Loghem en Samsom betalen ook vreselijk slecht. Ik kreeg voor mijn artikelen in het TMW (Samsom) indertijd ik geloof zo'n f 20,- per pagina.
-

6.6. Verkooptechnieken; een samenvatting

1. Ik heb hieronder een samenvatting gemaakt van alle totnogtoe in dit tijdschrift vermelde verkooptechnieken +).

Concrete toepassingen en specificaties heb ik weggelaten, hoe belangrijk ze op zichzelf ook mogen zijn. (Denk bijv. aan de specificatie in R.4.3.10.)

Ik heb de diverse technieken voorzien van een (uiteeraard arbitraire) naam, een korte omschrijving en opmerkingen omtrent indicatie. Ten slotte tracht ik de technieken in een aantal hoofdcategorieën onder te brengen.

Aan deze lijst gaan enkele overwegingen omtrent onze verkooptechnieken vooraf.

2. Wat is een verkooptechniek?

Tijdens onze eerste werkbespreking (16.5.73) verstonden we hieronder: het verhaal waarmee de therapeut de patiënt een onge rijmd lijkende opdracht aansmeert.

Dat met deze omschrijving niet goed te werken valt blijkt uit het feit dat Inspraak en Schijnbare keuze (R.3.6.1.) alsook Als proef een keuze maken om informatie te verzamelen (R.2.3.1.) onder de oorspronkelijke noemer niet goed zijn thuis te brengen. Hetzelfde geldt voor de Contracttechnieken die de ene keer tot de verkooptechnieken (K.1.6.6.) en de andere keer tot de therapietechnieken (K.3.7.) gerekend worden.

Dan zijn er ook emotionele bezwaren tegen het woord "verkooptechniek" (O.K.1.6.).

3. Ik stel voor het begrip verkooptechnieken te vervangen door motivatietechnieken. (Aannemend dat jullie met deze naamsverandering akkoord gaan, spreek ik verder niet meer over verkooptechnieken.)

Onder motivatietechnieken begrijp ik alle interventies van de therapeut die tot doel hebben de patiënt ertoe te bewegen een tijdens de zitting gegeven instructie buiten de therapeutische situatie uit te voeren (of juist niet uit te voeren).

Een arbitraire omschrijving weliswaar, maar toch een betere dan de eerste.

4. Lijst van totnogtoe genoemde ^(motivatie)technieken:

*) Niet vermeld zijn: Procieze opdracht (K.1.6.6.3) en Als proef een keuze maken om informatie te verzamelen (R.2.3.1.). De eerste techniek hoort m.i. in de rubriek Eisen waaraan een therapeutische instructie dient te beantwoorden, de tweede beschouw ik als een echte therapietechniek.

Nr	Naam en bron	Omschrijving	Indicatie
1	<u>Geen tijd</u> (K.1.6.1.)	ther. geeft instructie aan het eind van de zitting en heeft geen tijd deze toe te lichten	wanneer ther. niets beters weet
2	<u>Te moeilijk</u> (K.1.6.2.)	ther. accentueert eigen deskundigheid in complexe materie van de psychopathologie en benadrukt onwetendheid pat.	als boven
3	<u>Toon jezelf</u> (K.1.6.3.)	ther. benadrukt noodzaak innerlijke belevingen ook in het uiterlijk gedrag zichtbaar te maken, om "gespletenheid" te voorkomen	wanneer pat. innerlijk lijden zg. opgewekt draagt
4	<u>Narcistische krenking</u> (K.1.6.4.)	ther. suggereert pat. dat deze nog niet rijp is voor het gedrag dat hij wenst	ther. wil verzet tegen uitvoering instructie aanwakkeren
5	<u>Explicatie</u> (K.1.6.5.)	ther. motiveert instructie met redelijke uitleg, die zoveel mogelijk aansluit bij de wijze waarop de pat. zijn klacht beleeft en formuleert	bij alle pat.en bij wie deze techniek niet is gecontra-indiceerd
6	<u>Negeren</u> (K.1.6.6.1.)	ther. gaat niet in op uitnodiging van pat. om via "loorhebben" van de instructie aan de uitvoering ervan te ontkomen	zie omschrijving
7.	<u>Sanctie</u> (K.1.6.6.2.)	zie: Contracttechnieken	
8	<u>Instructie vasthouden</u> (K.1.6.6.5)	ther. weigert opdracht te veranderen wanneer deze niet is uitgevoerd en geeft daarmee te kennen dat zijn opdracht van grote waarde is	wanneer pat.en ook nadat zij In-spraak hebben gehad er steeds niet toe komen de opdracht uit te voeren
<u>N.B.:</u> deze techniek is gecontra-indiceerd bij pat.en voor wie Richard het zg. <u>Glijdend advies</u> heeft bedacht. (R.K.1.6.6c en e.)			
9	<u>Weerstand</u> <u>manipuleren</u> (R.2.; nr 2, p.4)	ther. suggereert dat hij niet de mensen zelf maar hun weerstanden manipuleert	wanneer pat. en/of ther. behoefte hebben aan een ethische rechtvaardiging van de instructie

- 10 Geplande spontaneïteit
(R.2.3.2.) ther. wijst erop dat de pat. tijdens de zitting, die tevoren gepland was, heel goed in staat bleek zijn gevoelens tot uitdrukking te brengen en leidt daaruit af dat de pat. ook thuis in staat zal zijn op een tevoren bepaald tijdstip zijn gevoelens te uiten bij opdrachten waarbij de pat. op een tevoren vastgesteld tijdstip spontane uitingen moet produceren
- 11 Schijnbare keuze
(R.3.6.1.) ther. laat pat. kiezen uit meerdere adviezen van dezelfde strekking bij pat. die zich niet als kleine kinderen willen laten behandelen.
- 12 Inspraak
(R.3.6.1.) ther. geeft globaal advies en laat onderhandelingsvrijheid t.a.v. ondergeschikte details zie boven
- 13 Contract-technieken
(K.3.7.1.) ther. maakt afspraken met de pat. die het voor de laatste nadelig maken de instructie niet op te volgen in principe steeds wanneer de pat. een extra stimulans nodig heeft om op te knappen
- 14 Absentie
(Betrouwbare bron, nr 5, p.1) ther. laat niet van zich horen verzadigings-therapie

5. Bovengenoemde motivatie-technieken lijken mij als volgt te rubriceren:

1. explicatietechnieken (zie nrs 3,5,9 en 10) +);
2. contracttechnieken (zie nrs 7, 8 en 13);
3. krenkingstechnieken (zie nr 4);
4. afhoudtechnieken (zie nrs 1,2,6,11,12 en 14).

*) Hieronder begrijp ik zowel nonsensicale explicaties als explicaties die de ther. redelijk voorkomen.

1. James Clerk Maxwell beschreef in "Theory of Heat" ". . . a being whose faculties are so sharpened that he can follow every molecule in his course . . . would be able to do what is at present impossible to us . . . Let us suppose that a vessel is divided into two portions A and B by a division in which there is a small hole, and that a being who can see the individual molecules opens and closes this hole, so as to allow only the swifter molecules to pass from A to B, and only the slower ones to pass from B to A. He will, thus, without expenditure of work raise the temperature of B and lower that of A, in contradiction to the second law of thermodynamics." Inderdaad lijkt deze Homunculus of ~~the~~ Maxwell Demoon in staat te zijn een perpetuum mobile te creëren zonder de eerste hoofdwet van de thermodynamica te overtreden, want de totale hoeveelheid energie binnen het systeem blijft constant. Maar hij presteert het wel de tweede hoofdwet van de thermodynamica, die veronderstelt dat er een spontane toename is van entropie, te negeren. Norbert Wiener zet in "The Human Use of Human Beings" uiteen dat de paradox van Maxwell's Demoon berust op de 19e eeuwse veronderstelling dat informatie kan verkregen worden zonder verbruik van energie. Brillouin heeft erop gewezen dat de Homunculus alleen de nodige informatie om een selectie te maken tussen de snelle en de trage moleculen zou kunnen verkrijgen door middel van een soort zintuig, b.v. een oog. Bovendien is er een lichtbron nodig, die niet in evenwicht kan zijn met het gasmengsel. Indien het gas en het licht met elkaar in evenwicht zouden zijn, dan zou de Maxwell Demoon even blind zijn als was er helemaal geen licht. Er zou dan een wolk van licht bestaan die komt uit alle richtingen en geen aanwijzingen geeft over de positie en het momentum van de gaspartikels. De Maxwell Demoon kan dus alleen maar werken indien een uitwendige lichtbron is toegevoegd aan het systeem. Deze uitwendige lichtbron voert informatie aan het systeem toe, daarmee het systeem niet meer gesloten makend en informatie komt in de terminologie van de informatietheorie overeen met "negatieve entropie" (Brillouin 1943). Omdat het systeem nu niet meer gesloten is vormt het geen uitzondering meer op de tweede hoofdwet van de thermodynamica, temeer maar het toevoegen van informatie aan het systeem in de buitenwereld meer positieve entropie zal creëren dan er aan negatieve entropie aan het systeem is toegevoegd. Verder zet Wiener uiteen dat de Maxwell Demoon vervangen kan worden door een aantal photoelectrische cellen die de nodige waarnemingen kunnen verrichten, die op hun beurt een automatisch mechanisme zouden kunnen bedienen om de luikjes te openen en te sluiten. Met deze cybernetische opstelling wordt het antropomorfe aspect van de Homunculus overbodig en een relatief eenvoudig servomechanisme kan de plaats innemen van dit hypothetische intelligente wezen.

2. Het bestaat een merkwaardig parallelisme tussen de Maxwell Demoon en de eveneens antropomorfe constructen van ego, id, en superego die worden beschreven in de metapsychologie van Sigmund Freud en nog steeds gangbare concepten zijn in het psychoanalytische denken. In het zogenaamde structurele gezichtspunt van het psychisch functioneren beschrijft Freud drie aparte instanties: het id is een archaisch gedeelte van de persoonlijkheid dat alles bevat wat overgeërfd is, de zetel van de instincten vormt en waarin onbewuste, vaak tegenstrijdige processen zich afspelen. Het superego komt in grote lijnen, maar niet geheel, overeen met de gewetensfunctie. Het komt tot stand door internalisatie van normen uit de buitenwereld. Het ego is dat gedeelte van de persoonlijkheid dat het realiteitsprincipe in stand houdt. Het bemiddelt tussen impulsen uit het id, de buitenwereld en het superego. In dit opzicht lijkt het ego op een Maxwell Demoon, die dan impulsen en stimuli kan selecteren en sorteren i.p.v. gasmoleculen. Freud schrijft aan het ego de volgende eigenschappen toe: de voornaamste karakteristieken van het ego zijn de volgende: Tengevolge van het reeds vastgelegde verband tussen sensorische perceptie en spierwerking, heeft het ego de controle over willekeurige bewegingen. Het heeft de taak van zelfbehoud. Met betrekking tot gebeurtenissen in de buitenwereld vervult het die taak door het registreren van stimuli van buitenaf, door het vastleggen van ervaringen daarover (in het geheugen), door het vermijden van excessieve stimuli (door vluchten), door het verwerken van minder sterke stimuli (door adaptatie), en ten slotte door aan te leren hoe gewenste veranderingen in de buitenwereld tot eigen voordeel kunnen worden aangebracht (door activiteit) met betrekking tot interne gebeurtenissen, vervult het die taak in de relatie tot het id door controle te verkrijgen over de eisen van de instincten, door te beslissen of ze zullen geaccepteerd worden, door de gratificatie uit te stellen tot momenten die gunstiger zijn of door de instinctmatige prikkels volledig te onderdrukken.

- . . . Het ego streeft lust en tracht onlust te vermijden . . .
- . . . Van tijd tot tijd geeft het ego zijn band met de buitenwereld op en trekt zich terug in de toestand van slaap waardoor zijn organische verregaande veranderingen ondergaat . . .

Zoals Peterfreund stelt heeft in de voorgaande beschrijving het ego de attributen van een intelligent wezen: het controleert, het beslist, het stelt uit, het heeft strevingen en vermijdt bepaalde zaken, het anticipeert en het slaapt zelfs. Hij resumeert: "In the final analysis, the ego of current psychoanalytic theory is a person within the mental apparatus".

In wezen tracht de psychoanalytische theorie de eigenschappen van de psyche te verklaren door een psyche te postuleren binnen de psyche. Volgens Bateson is dit invoeren van antropomorfisme of ontelechiën een voor die tijd redelijk acceptabele voorlopige oplossing van het probleem van doelgericht handelen dat in de periode van vóór de cybernetica niet tot een exacte oplossing kon worden gebracht. Door invoering van een cybernetisch model waarbij informatie-verwerking en feed back de grondelementen zijn, ondergaat het ego van Freud hetzelfde lot als de Homunculi Demoon: dit antropomorfe concept wordt overbodig. In de plaats van de Homunculus geeft Peterfreund een model van hiërarchisch georganiseerde circuits waarvan, zoals in de cybernetica bekend is, de adaptatie mogelijkheden en beslissings mogelijkheden toenemen naarmate de integratie van verschillende subsystemen verder is doorgevoerd. Een dergelijke visie geeft tevens weer de mogelijkheid tot aansluiting bij neurofysiologische gegevens, hetgeen met een antropomorf concept als ego moeilijk denkbaar is. Hoe men een dergelijke hiërarchische rangschikking van feed back circuits kan opbouwen en hoe daaruit de toenemende mogelijkheid tot adaptatie voortvloeit blijkt uit de volgende voorbeelden: wij nemen achtereenvolgens een verschillende reeks temperatuurregulerende systemen;

Systeem 1: de eenvoudige thermostaat die de verwarmingsketel automatisch inschakelt als de temperatuur beneden 15° komt en de ketel uitschakelt wanneer hij boven de 22° komt.

Systeem 2: doet het zelfde maar tussen middernacht en 8.00 uur 's ochtends wordt de temperatuur automatisch tussen de grenzen 10° en 15° gezet.

Systeem 3: doet al het voorgaande maar controleert bovendien de voorraad brandstof. Als de brandstofvoorraad tot lager dan 20% van de ketel daalt wordt de brandstoftoevoer beperkt.

Systeem 4: doet alles wat systeem 3 kan, maar zendt bovendien een waarschuwingssignaal uit als de brandstofvoorraad beneden de 20% komt.

Systeem 5: doet alles wat systeem 4 kan, maar zendt bovendien een bestelling uit naar brandstofleverancier A. Indien deze niet binnen de 24 uur reageert wordt een bestelling uitgezonden naar brandstofleverancier B.

Systeem 6: doet alles wat systeem 5 kan doen, maar registreert bovendien hoe dikwijls brandstofleverancier A heeft gefaald om binnen 24 uur te reageren. Indien dit meer dan 2 keer per jaar voorvalt wordt brandstofleverancier A afgeschreven.

Uit het voorgaande kan blijken hoe door middel van het superponeren van opeenvolgende informatie verwerkende feed back systemen een toenemende mate van flexibiliteit, anticipatie, adaptatie en doelgericht handelen wordt bereikt.